

Harmincezer gyerek szülő nélkül

A nemzetünk sorsáért aggódók egyre inkább gondban vannak az elkövetkezendő nemzedékek csökkenő létszáma és minőségi romlása miatt. E témáról az elmúlt egy-két évben számtalan cikket, értekezést olvashattunk a különböző folyóiratokban.

A keresztnyi házaspárok eszménynek tartják a nagy családot, s lehetőségeikhez, képességeikhez mérten több gyermeket vállalnak. De a veszélyeztetett, elhanyagolt és az állam gondjaira bízott gyermekekkel szemben is vannak feladataink.

Az állami gondozottak számának alakulása:¹

	összesen	intézetben elhelyezett	nevelő- szülőkhöz	saját szülőkhöz kihelyezett	a kihelyezettek az összes állami gondozott %-ában
1960	23 408	17 213	6 041	154	26,5%
1970	35 626	24 372	10 635	619	31,6%
1975	35 326	24 601	9 705	–	28,3%
1980	33 148	24 726	8 422	–	25,4%
1982	32 213	24 398	7 815	–	24,3%

Nem kerülheti el figyelmünket az a tény sem, hogy a már állami gondozottak mellett a (környezeti, magatartási, anyagi és egészségi okból) veszélyeztetett kiskorúak száma is óriási (1970: 67 981; 1972: 74 015; 1982: 68 188).²

Ma már köztudott, hogy az intézeti nevelési forma szükséges rossz. A sűrűn változó intézetekben és az esetleg még sűrűbben változó nevelők mellett a gyerekek életéből hiányzik az állandóság, nem alakulhat ki bennük a biztonságérzet, nem fejlődik ki a tartós érzelmi kapcsolatok létesítésére való képesség. „Egy szociológiai felmérés 1975-ben megvizsgált 200 nagykorúvá vált állami gondozottat. Egyetlen nevelőotthonban töltötte idejét 6%-uk, kettőben 18,5%; háromban 25%; négyben 21%; ötben 6,5%; ötnél többen 23%.³

A fentiek következtében a gyerekek jó része magányos, befelé forduló, érzelmileg felszínes, érdektelen, passzív, közönyös lesz, vagy pedig védekezésként cinikussá, durvává, erőszakossá válik. Sokuknál neurotikus zavarok is fellépnek. Egy vizsgálat szerint nevelőotthonainkban „a gyerekeknek mintegy 80%-a szorongásos, depressziós. Gyakori a kóros hazudozás, neurotikus lopás, csavargás, agresszivitás, nem beszélve a pszichogén és motoros funkciózavarokról, mint bevétel, himbálás stb. Ilyen és hasonló zavarokban 42–48%-uk szenved.”⁴

Tavaly hallhattuk a televízióban, hogy a kb. 120 működő nevelőotthon nagy része leromlott állapotban van, illetve a nem e célra készült épület eleve alkalmatlan arra, hogy a gyerekek otthon érezzék magukat. Sem az egyéni, sem a

közösségi élet feltételeit nem tudják biztosítani számukra.⁵ Ezenkívül az intézetben a gyerek számos olyan dolgot nem tanul meg, amelyre felnőtt életében elengedhetetlen szüksége lenne (a pénz értéke és kezelése, vásárlás, a legegyszerűbb ételek elkészítése stb.).

A segítségnyújtás formái

1. *Nevelőszülőség*: A fenti táblázat azt mutatja, hogy ez a gondozási forma – holott a legtöbb gyereket érinthetné – ma már kevésbé népszerű. Így egyre nő azoknak a száma, akik otthonra, családra várnak, akiket kiadnának, ha jelentkezne értük valaki. Pedig sok olyan állami gondozott is van, aki pszichés alkata miatt nem tud alkalmazkodni egy nagyobb közösség rendjéhez és csak családi környezetben nevelhető.

A nevelőszülőkhöz kihelyezett gyerek után 18 éves koráig az állam tartási díjat fizet. Ez olyan alacsony, hogy a nevelési költségeknek csak egy bizonyos hányadát fedezi. Összege a gyermek életkorától, iskoláztatásától, ill. egészségi állapotától függően 500–900 Ft között mozog. Emellett ruházkodásáról is az állam gondoskodik.

Általában két és fél–hároméves kortól adnak ki nevelésre gyereket. Nevelőszülő házaspár és egyedülálló egyaránt lehet. A gyermek számára természetesen az a legideálisabb, ha családba kerül, de egy egyedülálló személy gondoskodó szeretete is százszor több, mint az intézetben az egymást sűrűn váltó nevelők egy gyerekre jutó figyelme, törődése.

A nevelőszülők száma 1982-ben 5329 volt. Közülük egy gyermeket vállalt 3499, kettőt 1275, hármat 421, négyet 94, ötöt vagy annál többet 40.⁶ Vannak olyanok, akik évtizedeken keresztül nagy szeretettel és áldozattal nevelnek egyszerre négyet-ötöt is, s ha az egyik gyerek kirepül, már jön is helyette az újabb.

Azoknak a harmonikus családoknak, amelyekben az anya valamilyen egészségi oknál fogva nem szülhet annyi gyereket, mint ahányat szerettek volna vállalni, ahányat el tudnának tartani, fel tudnának nevelni, keresztény feladatuk lehetne, hogy még egyet-kettőt magukhoz vegyenek. Két ilyen családról tudok. Az egyikben az anya szívbetege miatt csak két gyereket szülhetett, ezért harmadikként befogadtak egy kisfiút, a másikban pedig három, császármetszéssel született saját gyerek után vettek magukhoz egy párnapos csecsemőt, egy lányanya gyermekét.

Érthető azoknak az aggódása, akik saját gyermekeik békéjét, harmóniáját féltik egy hátrányos helyzetű, sok negatívumot magával hozó, sok mindenben elmaradt gyerektől. De egy 2–3–6 éves gyerek, aki nyilvánvalóan sokkal több energiát, szeretetet, törődést igényel, nem dülja fel a meglévő harmóniát, hanem egy-két év alatt szépen beilleszkedik a családba. Természetesen felmerülhetnek kisebb-nagyobb problémák. Az idegen gyerek valószínűleg árgus szemekkel figyel, hogy a szülők egyformán bánnak-e vele és a sajátokkal, annyit kap-e ő is mindenből, mint a többi, nem büntetik-e őt többször, súlyosabban. Nagy lélek és nagyon nagy szeretet kell ahhoz, hogy a szülő ne tegyen különbséget saját és befogadott gyermek között.

A gyermektelenek, ha nevelőszülőségre vállalkoznak, ne csak egy gyereket vegyenek magukhoz, hanem legalább kettőt. Nem egyszerre, hanem egy-kétéves különbséggel, úgy, ahogy a saját gyerekek is születnének, nehogy annak az egy befogadottnak a kényeztetés mellett szomorú egyke sorsa legyen.

Sokat tehetnének ezekért a gyerekekért. Azok a még aktív korban lévő szülők, akik 45–50–55 évesen gyerek nélkül maradnak: a sajátjaik felnővén elkerülnek otthonról, üres, kihalt lesz a ház. Igaz, hogy hamarosan jönnek az unokák, de

egy egészséges szemléletű családban a kicsinyek gondozása nem hárul a nagyszülőkre. Az alkalmi segítségnyújtás mellett a „fiatal” nagyszülőknek (házaspároknak vagy özvegyen maradtaknak) sok esetben lenne még energiájuk, szeretetük az ilyen elhagyott gyerekekre is. Nem 2–3 évesek magukhoz vételére gondolok, az már túl fárasztó lenne, és nekik rövidebb távlatokban kell gondolkodniuk. 8–10–12 éves gyerekekből, akik amúgy is kevésbé kelendőek, kivethetnének és felnevelhetnének kettőt-hármat. Az ilyen nevelőszülők már gyakorlatok, tapasztaltak lennének, hiszen saját gyerekeiket is átsegítették a kamaszkor nehézségein.

Előfordulhat, hogy a vérszerinti szülők felbukkannak. A láthatást biztosítani kell számukra, de nem otthon, hanem csak a GYIVI-ben (Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet) ahol pedagógusok felügyelete mellett találkozhatnak. De az olyan szülő, akitől züllött, munkakerülő, iszákos életmódja miatt vették el gyermekét, nemigen kíváncsi rá. Nagyon ritkán megtörténhet, hogy rendeződik a biológiai szülő élete, s ismét alkalmassá válik a gyerek nevelésére. Ilyenkor a nevelőszülőnek felül kell emelkednie fájdalomán, és annak kell örülnie, hogy néhány éven keresztül otthont, szeretetet tudott adni egy rászorulónak.

A nevelőszülőség jó bevezető az örökbefogadáshoz. Ha a gyerek egy-két éve ott van, s vérszerinti szülei feléje sem néznek, a nevelőszülő kijáratja, hogy örökbe kapja a gyereket. Akár úgy, hogy felkeresi a szülőt, és rábeszéli, hogy a gyerek érdekében mondjon le róla. Az örökbefogadással a gyerek helyzete jogilag is rendeződik, minden szempontból nagyobb biztonságban lesz. A nevelőszülőnek sem kell attól rettegnie, hogy bármikor elvihetik tőle neveltjét.

2. **Örökbefogadás:** Az örökbefogadásra jelentkezők legnagyobb része (~80%-a) csecsemőt akar. Az örökbeadható csecsemők száma azonban a gyerekre várók számához képest nagyon csekély, mert – bár sok az intézeti csecsemő – az anyák szegényből, számításból, nemtörődomségből, esetleg sorsuk jobbrafordulásában bizakodva nemigen mondanak le újszülöttjükről.

Az örökbefogadni szándékozók közül sokan félnek attól, hogy egy több évet intézetben, esetleg züllött családban töltött gyerek már nem nevelhető, alakítható; az első években elmaradt szeretetet nem lehet pótolni. Nyilvánvaló, hogy az intézetből kikerült gyerek sokkal több törődést, szeretetet kíván. Nevelése során igyekezni kell a tartós kötődési képességet kifejleszteni, biztonságérzetét kialakítani, érdeklődését, aktivitását felkelteni. Az anyahiány miatt fellépő zavarok megszüntethetők. A gyógyulás kezdeti szakaszán persze számolni kell többszöri, akár súlyos visszaeséssel is. Mindezek ellenére *nem reménytelen a nagyobb gyerekek örökbefogadása sem*. Szeretetet adni, elkezdni adni soha sem késő. Fontos, hogy az örökbefogadó ne a saját önző szempontjait, hanem az örökbefogadott érdekét tartsa szem előtt: *ne magának* akarjon egy okos, szép gyereket, akivel büszkélkedhet, és a kicsi ne legyen saját magánya megszüntetésének eszköze sem. Sok esetben azért fut zátonyra az örökbefogadás, mert a gyerekek olyan szerepet szánnak, amelynek nem tud megfelelni. (1976–78 között 31 volt állami gondozott örökbefogadását bontották fel.) Sokszor türelmetlenül szeretik a gyereket, azt várják tőle, hogy azonnal viszonzszeressen és hálás legyen. Pedig az intézetből jött gyerek csak hosszú idő után, sokszor csak évek múlva képes erre.

Csak az fogadjon örökbe, aki azt a gyerek érdekében teszi, aki a gyereket akarja boldoggá tenni, megtanítani a kötődésre, bizalomra, szeretetre, hogy majd felhóttként meg tudja állni a helyét, s képes legyen szereteten alapuló, tartós, boldog házasságot kötni.

Néhány statisztikai adat: Évente átlag 1000 gyerek adható örökbe. 1980-ban 999 közül országosan 391-et fogadtak örökbe. Ebből 3 éves kor alatti 149, 3–5

éves: 151, 6–9 éves: 66, 10–18 éves már csak 25. Ezzel szemben az örökbefogadhatóknak több mint egyharmada (355) tíz év fölötti. Nem kellene a cigánygyerekek, még cigány családoknak sem. (Az állami gondozottaknak Budapesten kb. 10%-a, vidéken 60%-a cigány.) Nemigen fogadják be a bűnözők gyerekeit, félnek az értelmi fogyatékos szülők gyerekétől, még ha az egészséges is. A „különleges gondozásra szoruló” gyerekek sem kellene, pedig a 999 közül 258 ilyen: vak, süket, sánta, testi hibás, és legalább ennyi, ha nem több a debil és az inbecil.⁷ 1982-ben 1157 közül 452 gyereket fogadtak örökbe, 705 gyerek maradt és várt, esetleg még mindig vár, de nem jön érte senki.⁸

A gyermektelenek közül sokan szeretnék átélni az első hónapok örömeit, nehézségeit, virrasztásait, szeretnék látni az első mosolyt, hallani az első gügyögést, ezért csecsemőért állnak sorba. Ez természetes igény. De talán vannak olyanok is – gyermekesek és gyermektelenek egyaránt –, akik neki mernek vágni egy sok szempontból nehezebb feladatnak, s a tizenéves, vagy a cigány és a fogyatékos „senkinek-sem-kell” gyerekek közül akarnak választani, hogy sok-sok szeretettel pótolják az elmaradt nevelést vagy korrigálják a helytelen hatásokat. Előítéletek nélkül, önzetlenül, szeretettel. Vidéken sokkal könnyebb gyereket kapni, mint Budapesten, akár még az egyedülállóknak is.

Az örökbefogadás tényét nem szabad eltitkolni a gyerek előtt! Hazugságra nem épülhet egészséges, szeretetteljes emberi kapcsolat. A gyerek apró jelekből, elhallgatásokból vagy elszólásokból, bizonytalankodásokból előbb-utóbb észreveszi, hogy valami titok lappang körülötte. Ez egyre nagyobb súlyként nehezedik rá, s mivel nincs, aki levegye a válláról, a gyerek előbb-utóbb neurotikussá válik, ami különböző testi betegségek alakjában jelentkezik. Ha pedig a titok véletlenül kiderül, a gyerek úgy érzi, becsapták. Erre leválási kísérletekkel válaszol: csavarogni kezd, antiszociálissá válik, esetleg bűncselekmények elkövetéséig is eljut. Mivel egy pici gyerekekkel még nem lehet megbeszélni és megértetni dolgokat, úgy kell élni, hogy mindig mindenről lehessen beszélni: arról, amikor még nem ismerték egymást, arról, hogyan találkoztak, miért választották éppen őt, mikor, hogyan hozták haza, hogyan szoktak össze az első hónapok során. „A választás az örökbefogadáskor még nem kölcsönös. Csak őszinteséggel érhetjük el, hogy az »idegen gyerek«-ből ne ellenség, hanem igazi gyermekünk legyen.”⁹

3. *Hivatásos nevelőszülői munkakör:* Napjainkban új gondozási forma van kialakulóban: az állami gondozott gyermekek családban történő csoportos nevelése. Más országokban erre már jócskán akad példa.

Egyelőre kísérleti jelleggel a GYIVI hivatásos nevelőszülői munkaviszonyt létesített két budapesti házaspárral: 5–6 különböző korú és nemű állami gondozottat bíztak rájuk, ezek testvérekként nevelkednek náluk. (A további tervben 6–8 gyerek szerepel egy családban.) Az anya főállású nevelőszülő teljes, az apa részfoglalkozású, fél fizetéssel.

Az egyik család hat saját gyereke mellé vállalt még hatot, s az egy éve náluk levő két hároméves és az egy négy és fél éves kislány ez idő alatt is már jelentős fejlődésen ment keresztül. (A hatodik még nem érkezett meg, viszont nemrég nekik született újabb kisgyermekük.)¹⁰

Ha ez a hivatásos nevelőszülőség bevalik, szeretne a GYIVI minél több erre alkalmas házaspárt találni. A kedvező tapasztalatok nyomán hamarosan sor is kerül erre.

4. *Patronálás:* Aki nem mer belevágni az előzőkbe, de érez elhivatottságot, választhat egy lazább formát: a patronálást. Igaz, ezt is nagyon meg kell gondolni, mert abbahagyni – hacsak nem az állami gondozott részéről szakad meg a kapcsolattartás igénye – nem szabad, ez ugyanis nagy törést okozhat a gyermekben. Gyakran olvashatjuk, hogy szocialista brigádok patronálnak egy-egy gyere-

ket, egy-egy nevelőotthoni csoportot. Látogatják, megajándékozzák őket, hétvégekre hazaviszik, kirándulásokat, ünnepeket szerveznek nekik. Miért ne vállalhatja ilyen feladatot egy-egy plébániai közösség is? A tizenéves állami gondozottak a náluk 5–10 évvel idősebb patronáló fiatalokban barátokra lelhetnek, tartalmas életeket, pozitív példát látnának maguk előtt, ha azok különféle közös programjaira (kirándulás, táborozás, kerékpártúra, komolyabb beszélgetés és vidám összejövetel, színház, mozi stb.) meghívják, elvinnék és otthonaikba is bevezetnék őket. Szinte észrevétlenül is tudnának nekik valami többletet adni, s amikor ezek a gyerekek 18 évesen kikerülnek az intézetből, nem állnak teljesen magukban, lesz kibe kapaszkodniuk.

A patronálásnak természetesen *rendszeresnek* kell lennie (legalább kéthetenként egyszeri látogatás, kihozatal, levél stb.). Hogy erre milyen nagy lenne az igény, azt a következő felmérés mutatja: Az intézeti gyerekek egyötöde magányos, nincs barátja. Az intézeten belül 13% érzi jól magát, 54% rosszul (elsősorban a verekedések és lopások miatt) és 33% érzelmi töltés nélküli, azaz eltompult, elfásult.¹¹

Házaspárok, családok is vállalhatnak patronálást, de többnyire hamarosan belátják, hogy ez nekik is, a gyerekeknek is kevés. Az igazi megoldás az, ha magukhoz veszik kis védencüket.

5. A 18. életévüket betöltött, intézetből kikerültek támogatása: Intézményes próbálkozások, erőfeszítések vannak ugyan e téren is, de ezek egyelőre igen kevés fiatalembert érintenek, s így az intézetiek nagy része a 18 éves korig tartó maximális gondoskodás után a teljes gondozatlanság állapotába kerül. Az addigi bezártságból fakadó alapvető ismeretek hiányában többségük képtelen az önálló életvitelre. Sokan elkallódnak, rossz társaságba keveredve el is zülленek. Nagy segítséget jelenthet az állami gondozásból kikerült, egyszál magukban álló 18–20 éves fiataloknak, ha a lakókörnyezetében, munkahelyén valaki melléjük áll. Összebarátkozik velük, támogatja, meghívja otthonába, hogy legyen olyan „családja”, ahová problémáival bármikor fordulhat. 20–25 éves fiatalokból álló közösségek is fölvehetnék a kapcsolatot egy középiskolás korúakat nevelő intézettel, összebarátkozhatnának néhány „elbocsátás előtt álló” fiatalal, és az önálló élet megkezdésekor melléjük állhatnának. Segíthetnek pl. a lakáskeresésben, vagy családjuk befogadná egyiküket-másikukat fizető vagy szívességi albérlőnek. A szabadidő igényes eltöltésére, esetleg továbbtanulásra ösztönözhetik őket. Tanácsokat adhatnak a pénzbeosztásra, a munkahelyi problémáik megoldására, és rányithatják szemüket az élet igazi értelmére, a valódi értékekre is.

Nagyon komoly, felelősségteljes feladatok ezek. Hirtelen fellángolásból vagy pusztán szánalomból egyikre sem szabad vállalkozni. Aki ilyen irányú elhivatottságot érez, annak számot kell vetnie önmagával, önmaga és családja teherbíró képességével, fel kell mérnie, hogy alkalmas-e ilyen szerepre. Meg kell vizsgálnia magát, hogy képes-e az esetleges kudarcok ellenére is önzetlenül szeretni. Tisztában kell lennie azzal, hogy egy hányatott életű, sérült gyerek felnevelése igen nehéz, sokszor nagyon súlyos problémákkal járó feladat. Tény azonban, hogy 25–30 ezer gyerek szülőre vár.

Jegyzetek: 1., 2., 6., 8. Statisztikai Tájékoztató Gyermekvédelem 1982. – 3. Siklós László: Gyerekek veszélyben Bp. 1983. 196 l. – 4. Szvetich Józsefné: A nevelőotthonokban élő állami gondozott gyermekek leggyakoribb neurotikus megnyilvánulásai. Gyermek- és ifjúságvédelem 1975. 1. sz. 30–32 l. – 5. TV. 1983. IX. 16. Péntek esti randevú, – 7. Zsigmondi Mária: Történetek édes mostohákról. Írószemmel 1982. 238. l. – 9. Kántás Vera: Örökbefogadás – gyermekvédelem. Élet és Tudomány 32. évf. 44. sz. 1386. l. – 10. A Népszabadság 1983. szept. 15-i számában hosszabb cikk jelent meg róluk: Nádudvariék 11 gyereke címmel. – 11. Hanák Katalin-Várhegyi György: Az állam gyermekei. Bp. 1973.